

รายงานการสาธารณสุขไทย
ด้านการแพทย์แผนไทย การแพทย์พื้นบ้าน และการแพทย์ทางเลือก

สำนักวิชาการ กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข
สำนักงานพัฒนาระบบข้อมูลข่าวสารสุขภาพ

รายงานการสาธารณสุขไทย ด้านการแพทย์แผนไทย การแพทย์พื้นบ้าน และการแพทย์ทางเลือก

บรรณาธิการ	นายแพทย์วิชัย โชควิวัฒน์ นายแพทย์สุวิทย์ วิบุลผลประเสริฐ นายแพทย์ประพจน์ เกตุรากาศ
ผู้ช่วยบรรณาธิการ	นางสาวรัชณี จันทร์เกษ ดร.วิชัย จันทร์กิติวัฒน์
จัดทำโดย	สำนักวิชาการ กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข Website: http://www.dtamsc.com http://www.dtam.moph.go.th

ข้อมูลทางบรรณานุกรม หอสมุดแห่งชาติ
สำนักวิชาการ กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข
รายงานการสาธารณสุขไทยด้านการแพทย์แผนไทย การแพทย์พื้นบ้าน และการแพทย์ทางเลือก
กรุงเทพฯ:
456 หน้า
1. การแพทย์แผนไทย 2. การแพทย์พื้นบ้าน 3. การแพทย์ทางเลือก
ISBN :

ประสานงาน	นางสาวจิราพร แซ่เตียว นางสาวรัชชช จุฑามณี นายบรรณรักษ์ สอนองคุณ
ออกแบบ	นางสาวชนิสรา นาถนอม
จัดพิมพ์โดย	สำนักวิชาการ กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข สำนักงานพัฒนาระบบข้อมูลข่าวสารสุขภาพ
พิมพ์ครั้งที่ 1	สิงหาคม 2553 จำนวน 400 เล่ม
พิมพ์ที่	สำนักงานกิจกรรมโรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก

คำนำ

กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก โดย สำนักวิชาการ ได้ดำเนินการจัดทำ รายงานการสาธารณสุขไทย ด้านการแพทย์แผนไทย การแพทย์พื้นบ้าน และการแพทย์ทางเลือก (Thai Traditional and Alternative Health Profile) นับเป็นรายงานการสาธารณสุขไทยด้านการแพทย์แผนไทย การแพทย์พื้นบ้าน และการแพทย์ทางเลือกฉบับแรก ซึ่งได้ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมจากผู้เชี่ยวชาญและผู้แทนหน่วยงานที่รับผิดชอบข้อมูลที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้รายงานดังกล่าวเป็นประโยชน์ในการเป็นข้อมูลกำหนดนโยบาย และทิศทางของการพัฒนางานด้านการแพทย์แผนไทย การแพทย์พื้นบ้าน และการแพทย์ทางเลือก

การจัดทำรายงานการสาธารณสุขไทย ด้านการแพทย์แผนไทย การแพทย์พื้นบ้าน และการแพทย์ทางเลือก พ.ศ. ๒๕๕๑-๒๕๕๓ นี้ มีเรื่องเด่นที่มีความสำคัญรวม ๙ เรื่อง คือ

๑. ประวัติศาสตร์การพัฒนากการแพทย์แผนไทยฯ
๒. นโยบายและยุทธศาสตร์ด้านการแพทย์แผนไทยฯ
๓. ระบบบริการการแพทย์แผนไทย การแพทย์พื้นบ้าน และการแพทย์ทางเลือก
๔. สถานการณ์ยาแผนไทย
๕. ภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย และการแพทย์พื้นบ้าน
๖. สถานการณ์การขับเคลื่อนภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสุขภาพการแพทย์แผนไทย การแพทย์พื้นบ้าน และการแพทย์ทางเลือกผ่านกระบวนการสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ
๗. การคุ้มครองภูมิปัญญาด้านการแพทย์พื้นบ้าน การแพทย์แผนไทย
๘. สถานภาพงานวิจัยภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสุขภาพ การแพทย์แผนไทย การแพทย์พื้นบ้าน และการแพทย์ทางเลือก
๙. ทิศทางการพัฒนากการแพทย์แผนไทย และการแพทย์พื้นบ้าน

กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก ขอขอบคุณผู้เชี่ยวชาญ นักวิชาการ และหน่วยงานที่รับผิดชอบที่ได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาเนื้อหาความรู้และข้อมูลจนเป็นรายงานการสาธารณสุขไทย ด้านการแพทย์แผนไทย การแพทย์พื้นบ้าน และการแพทย์ทางเลือกฉบับนี้ และหวังว่าจะเป็นประโยชน์ในการพัฒนางานและการอ้างอิงทางวิชาการในระดับชาติและนานาชาติต่อไป

(แพทย์หญิงวิลาวัณย์ จิ่งประเสริฐ)

อธิบดีกรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก

รายนามผู้จัดทำเฉพาะบท

- บทที่ ๑ ประวัติศาสตร์การพัฒนาการแพทย์แผนไทย การแพทย์พื้นบ้าน และการแพทย์ทางเลือกในประเทศไทย
โดย อาจารย์สันติสุข โสภณศิริ มุลนิธิสุขภาพไทย
- บทที่ ๒ นโยบายและยุทธศาสตร์ชาติ การแพทย์แผนไทย การแพทย์พื้นบ้าน และการแพทย์ทางเลือก
โดย ประพจน์ เกตราภาค รุจิรา ทวีรัตน์ วิชัย จันทร์กิติวัฒน์
กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข
- บทที่ ๓ ระบบบริการการแพทย์แผนไทย การแพทย์พื้นบ้าน และการแพทย์ทางเลือก
โดย พินทุสร เหมพิสุทธิ์
สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์ กระทรวงสาธารณสุข
- บทที่ ๔ สถานการณ์ยาแผนไทย
โดย รศ.ดร.จิราพร ลีมปานานนท์, รศ.ดร.สุรัตนา อำนวยผล
คณะเภสัชศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
รัชนี้ จันทร์เกษ
กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข
- บทที่ ๕ ภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย และการแพทย์พื้นบ้าน
- ๕.๑ ตำรับตำราการแพทย์แผนไทย
โดย ทิมพ์พรรณ ไพบูลย์หวังเจริญ
สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม
- ๕.๒ ภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านภาคเหนือ
โดย ผศ.ดร.ยิ่งยง เทาประเสริฐ และ ดร.กัญยานุช เทาประเสริฐ
วิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือก
มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย
- ๕.๓ ภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านภาคอีสาน
โดย ดร.อุษา กลิ่นหอม
คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

๕.๔ ภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านภาคกลาง

โดย สุชน พรบูรณ์ตย์ปัทมา, เสาวณีย์ กุลสมบุรณ์ และคณะ
สำนักงานการแพทย์พื้นบ้านไทย
กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก

๕.๕ ภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านภาคใต้

โดย ดร.เลิศชาย ศิริชัย
สำนักวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์

๕.๖ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสุขภาพกับระบบสุขภาพภาคประชาชน

โดย วีรพงษ์ เกรียงสินยศ, อรุณช มะลิลา
มูลนิธิสุขภาพไทย
ปารณัฐ สุขสุทธิ
สำนักวิจัยและสังคม สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข

บทที่ ๖ สถานการณ์การขับเคลื่อนภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสุขภาพการแพทย์แผนไทย การแพทย์พื้นบ้าน และการแพทย์ทางเลือกผ่านกระบวนการ สัมชชสุขภาพแห่งชาติ

โดย ประพจน์ เกตุรากาศ
กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข
วีรพงษ์ เกรียงสินยศ มูลนิธิสุขภาพไทย

บทที่ ๗ การคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย การแพทย์พื้นบ้าน และสมุนไพร

โดย บันฑูร เศรษฐศิริโรตม์ สถาบันธรรมรัฐเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม
ประพจน์ เกตุรากาศ
กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข

บทที่ ๘ สถานภาพงานวิจัยทางภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสุขภาพ การแพทย์แผนไทย การแพทย์พื้นบ้าน และการแพทย์ทางเลือก

โดย รัชณี จันทร์เกษ
กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข
ปารณัฐ สุขสุทธิ สำนักวิจัยสังคมและสุขภาพ กระทรวงสาธารณสุข

บทที่ ๙ ทิศทางการพัฒนาการแพทย์พื้นบ้าน และการแพทย์แผนไทย

โดย นายแพทย์วิชัย โชควิวัฒน์
ประธานคณะกรรมการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสุขภาพแห่งชาติ

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	(๓)
รายนามผู้จัดทำเฉพาะบท	(๕)
สารบัญตาราง	(๙)
สารบัญภาพ	(๑๓)
บทที่ ๑ ประวัติศาสตร์การพัฒนาการแพทย์แผนไทย การแพทย์พื้นบ้าน และการแพทย์ทางเลือกในประเทศไทย	๑
๑.๑ บทนำ	๑
๑.๒ พัฒนาการการแพทย์แผนไทยในแต่ละกาลสมัย	๔
๑.๓ การแพทย์แผนไทยได้มีการพัฒนามาตามลำดับ	๙
๑.๔ การพัฒนาการแพทย์แผนไทย การแพทย์พื้นบ้าน และการแพทย์ทางเลือก ในช่วงนโยบายสาธารณสุขมูลฐาน	๕๙
บทที่ ๒ นโยบายและยุทธศาสตร์ชาติ การแพทย์แผนไทย การแพทย์พื้นบ้าน และการแพทย์ทางเลือก	๖๓
๒.๑ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ	๖๓
๒.๒ แผนพัฒนาการสาธารณสุข	๓/๐
๒.๓ แผนยุทธศาสตร์ชาติ การพัฒนาภูมิปัญญาไทย สุขภาพวิถีไท พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๔	๘๒
๒.๔ พ.ร.บ.สุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๐	๙๐
บทที่ ๓ ระบบบริการการแพทย์แผนไทย การแพทย์พื้นบ้าน และการแพทย์ทางเลือก	๑๐๑
๓.๑ กำลังคนด้านการแพทย์แผนไทยฯ	๑๐๒
๓.๒ สถานบริการด้านการแพทย์แผนไทยฯ	๑๑๕
๓.๓ งบประมาณด้านการแพทย์แผนไทย การแพทย์พื้นบ้าน และการแพทย์ทางเลือก ในระบบสุขภาพ	๑๕๒

	หน้า
บทที่ ๔ สถานการณ์ยาแผนไทย	๑๖๓
๔.๑ สถานการณ์การค้าคัดเลือกยา	๑๖๓
๔.๒ สถานการณ์การจัดหาและการผลิตยา	๑๗๐
๔.๓ สถานการณ์การกระจายยาแผนไทยและยาพัฒนาจากสมุนไพร	๑๗๙
๔.๔ สถานการณ์การใช้ยาแผนไทยและยาพัฒนาจากสมุนไพรอย่างเหมาะสม	๑๘๒
บทที่ ๕ ภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย และการแพทย์พื้นบ้าน	๑๙๙
๕.๑ ดำริบตำราการแพทย์แผนไทย	๒๐๐
๕.๒ ภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านภาคเหนือ	๒๒๖
๕.๓ ภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านภาคอีสาน	๒๔๐
๕.๔ ภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านภาคกลาง	๒๕๕
๕.๕ ภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านภาคใต้	๒๖๔
๕.๖ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสุขภาพกับระบบสุขภาพภาคประชาชน	๒๘๗
บทที่ ๖ สถานการณ์การขับเคลื่อนภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสุขภาพการแพทย์แผนไทย การแพทย์พื้นบ้าน และการแพทย์ทางเลือก ผ่านกระบวนการสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ	๓๑๕
บทที่ ๗ การคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย การแพทย์พื้นบ้าน และสมุนไพร	๓๒๓
๗.๑ สถานการณ์ด้านกฎหมายในการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่น	๓๒๔
๗.๒ การทบทวนสถานการณ์และความเปลี่ยนแปลง ที่มีผลต่อการคุ้มครองภูมิปัญญาไทย	๓๓๒
๗.๓ การดำเนินงาน ปัญหาและอุปสรรค ความก้าวหน้าในการคุ้มครองภูมิปัญญาไทย	๓๕๒
๗.๔ ความก้าวหน้าการเจรจาคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นในเวทีระหว่างประเทศ	๓๖๒
๗.๕ สถานการณ์การคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ภายใต้พระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย พ.ศ. ๒๕๕๒	๓๖๘

	หน้า
บทที่ ๘ สถานภาพงานวิจัยทางภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสุขภาพ การแพทย์แผนไทย การแพทย์พื้นบ้าน และการแพทย์ทางเลือก	๓๓/๓/
๘.๑ บทนำ	๓๓/๓/
๘.๒ สถานการณ์การวิจัย ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสุขภาพ การแพทย์พื้นบ้าน และการแพทย์แผนไทย	๓๓/๘
๘.๓ การวิจัยเชิงระบบเพื่อขับเคลื่อนนโยบายและยุทธศาสตร์ชาติ การแพทย์แผนไทย การแพทย์พื้นบ้าน และการแพทย์ทางเลือก	๔๑๑
บทที่ ๙ ทิศทางการพัฒนาการแพทย์พื้นบ้าน และการแพทย์แผนไทย	๔๑๙
คำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำรายงานการสาธารณสุขไทย ด้านการแพทย์แผนไทย การแพทย์พื้นบ้าน และการแพทย์ทางเลือก (Thai Traditional and Alternative Health Profile)	๔๒๓
บรรณานุกรม	๔๒๖

สารบัญตาราง

บทที่ ๓		หน้า
ตาราง ๓.๑	ข้อมูลสถาบันการผลิตและหลักสูตรด้านการแพทย์แผนไทย และการแพทย์แผนไทยประยุกต์	๑๐๒
ตาราง ๓.๒	จำนวนผู้ประกอบการโรคศิลปะที่ได้ขึ้นทะเบียนไว้ ปี พ.ศ. ๒๕๔๘-๒๕๕๑	๑๐๓/
ตาราง ๓.๓	จำนวนผู้ปฏิบัติงานด้านการแพทย์แผนไทย ปี ๒๕๔๗-๒๕๕๐	๑๐๔
ตาราง ๓.๔	จำนวนผู้ปฏิบัติงานด้านการแพทย์แผนไทยในสถานบริการของรัฐ	๑๑๔
ตาราง ๓.๕	จำนวนและร้อยละของสถานบริการการแพทย์แผนไทยที่ผ่านการประเมินมาตรฐานงานบริการการแพทย์แผนไทย ปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๕๒	๑๑๖
ตาราง ๓.๖	จำนวนและร้อยละสถานบริการสาธารณสุขภาครัฐ ปี ๒๕๕๐ จำแนกตามประเภทการให้บริการ	๑๑๗/
ตาราง ๓.๗	จำนวนและร้อยละของผู้ให้บริการการแพทย์แผนไทย ในสถานบริการสาธารณสุขของรัฐ ปี ๒๕๕๐ จำแนกตามประเภทวิชาชีพ	๑๑๙/
ตาราง ๓.๘	เปรียบเทียบร้อยละของจำนวนผู้ป่วยที่มารับบริการรักษาพยาบาล และฟื้นฟูสภาพด้วยการแพทย์แผนไทยและ/หรือการแพทย์ทางเลือก กับจำนวนผู้ป่วยที่มารับบริการรักษาและฟื้นฟูสภาพทั้งหมด ในสถานบริการสาธารณสุขในสังกัดสาธารณสุข ปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๕๒	๑๒๑
ตาราง ๓.๙	จำนวนและร้อยละผู้รับบริการการแพทย์แผนไทย ในสถานบริการสาธารณสุขภาครัฐ ปี ๒๕๕๐ จำแนกตามประเภทบริการ	๑๒๖
ตาราง ๓.๑๐	เปรียบเทียบร้อยละของมูลค่าการใช้ยาจากสมุนไพร กับมูลค่าการใช้ยาทั้งหมด ในสถานบริการสาธารณสุข สังกัดกระทรวงสาธารณสุข ปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๕๒	๑๒๘
ตาราง ๓.๑๑	จำนวนสถานพยาบาลประเภทไม่รับผู้ป่วยไว้ค้างคืน ภาคเอกชน ปี ๒๕๔๙, ๒๕๕๐	๑๓๓

ตาราง ๓.๑๒	สถิติใบอนุญาตประกอบธุรกิจเกี่ยวกับยาแผนโบราณทั่วประเทศ ประจำปี ๒๕๕๒	๑๓๔
ตาราง ๓.๑๓	สถิติใบอนุญาตประกอบธุรกิจเกี่ยวกับยาแผนโบราณ รายจังหวัด ประจำปี ๒๕๕๒	๑๓๖
ตาราง ๓.๑๔	จำนวนสถานบริการด้านสุขภาพภาครัฐที่ให้บริการ ด้านการแพทย์แผนไทย ปี พ.ศ. ๒๕๕๒ แยกตามระดับสถานบริการ ภูมิภาค รายเขต รายจังหวัด	๑๔๐
ตาราง ๓.๑๕	จำนวนและร้อยละสถานบริการการแพทย์แผนไทย สังกัดกระทรวงสาธารณสุข ที่ขอรับเงินชดเชยบริการ การแพทย์แผนไทย จากกองทุนหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๕๒	๑๔๔
ตาราง ๓.๑๖	จำนวนเงินที่สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ สนับสนุนเพื่อชดเชยหน่วยบริการการแพทย์แผนไทย ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๕๒ รายเขต	๑๔๕
ตาราง ๓.๑๗	งบประมาณภาครัฐด้านการแพทย์แผนไทย การแพทย์พื้นบ้าน และการแพทย์ทางเลือก ปี พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๕๓	๑๕๓

บทที่ ๔

ตาราง ๔.๑	สถิติจำนวนการขึ้นทะเบียนตำรับยาแผนโบราณในแต่ละปี ตั้งแต่ปี ๒๕๒๖-๒๕๕๒	๑๖๔
ตาราง ๔.๒	สถิติจำนวนการขึ้นทะเบียนตำรับยาแผนโบราณ แบ่งตามรูปแบบยา ปี ๒๕๔๒	๑๖๕
ตาราง ๔.๓	จำนวนสถานที่ขาย ผลิต และสถานที่นำหรือส่งยาแผนโบราณ เข้ามาในราชอาณาจักร ระหว่างปี ๒๕๓๙-๒๕๕๒	๑๓/๑
ตาราง ๔.๔	มูลค่าการผลิตและการนำส่งยาเข้าๆ สำหรับยาแผนโบราณ ตั้งแต่ปี ๒๕๓๐-๒๕๕๑	๑๓/๒
ตาราง ๔.๕	หน่วยงานต่างๆ ที่ส่งตัวอย่างเข้าร่วมการตรวจคุณภาพสมุนไพรไทย ตั้งแต่ปีงบประมาณ ๒๕๔๕-๒๕๕๐	๑๓/๖
ตาราง ๔.๖	ผลการตรวจวิเคราะห์คุณภาพสมุนไพรไทย จำแนกตามปีงบประมาณ	๑๓/๓

	หน้า	
ตาราง ๔.๗	ประเภทการบริการการแพทย์แผนไทยในสถานบริการสาธารณสุข ภาครัฐ ๒,๕๒๑ แห่ง จำแนกรายภาค	๑๘๐
ตาราง ๔.๘	การกระจายการบริการการใช้ยาแผนไทยและยาสมุนไพร ในระบบข้อมูล ๑๘ แห่งของสถานีอนามัย ๑,๖๕๑ แห่ง จำแนกรายภาค	๑๘๑
ตาราง ๔.๙	รายการการใช้ยาจากสมุนไพรในสถานบริการสาธารณสุขภาครัฐ ๒,๕๒๑ แห่ง ปีงบประมาณ ๒๕๔๙ จำแนกตามแหล่งที่มา	๑๘๓
ตาราง ๔.๑๐	มูลค่าการใช้ยาจากสมุนไพรในสถานบริการสาธารณสุขภาครัฐ ๒,๕๒๑ แห่ง ปีงบประมาณ ๒๕๔๙ จำแนกตามแหล่งที่มา	๑๘๓
ตาราง ๔.๑๑	มูลค่าการใช้ยาแผนไทยและยาจากสมุนไพรใน/นอกบัญชียาหลักแห่งชาติ ของสถานีอนามัย ๑,๖๕๑ แห่ง จำแนกรายภาค	๑๘๖
ตาราง ๔.๑๒	ตารางเปรียบเทียบมูลค่าการใช้ยาใน/นอกบัญชียาหลักแห่งชาติ ของสถานบริการภาครัฐ ตอบแบบสอบถามระหว่าง เดือนกุมภาพันธ์-กันยายน ๒๕๕๐ และสถานีอนามัย (เพิ่มข้อมูลมาตรฐาน ๑๘ แห่ง ระหว่าง ๑ ตุลาคม ๒๕๕๑- ๓๐ มิถุนายน ๒๕๕๒)	๑๘๘
ตาราง ๔.๑๓	รายการยาจากสมุนไพรในบัญชียาจากสมุนไพร พ.ศ. ๒๕๔๙ ที่ใช้ในสถานบริการภาครัฐในส่วนภูมิภาค จำนวน ๓๑๘ แห่ง จำแนกตามรายการยาจากสมุนไพร	๑๘๙
ตาราง ๔.๑๔	รายการยาจากสมุนไพรนอกบัญชียาหลักฯ ๒๕ อันดับแรกที่ใช้ใน สถานบริการภาครัฐในส่วนภูมิภาค จำนวน ๓๑๘ แห่ง จำแนกตามรายการยาจากสมุนไพร	๑๙๐
ตาราง ๔.๑๕	รายการยาสมุนไพรเดี่ยวที่เป็นยานอกบัญชียาหลักฯ ที่ใช้ในสถานบริการภาครัฐในส่วนภูมิภาค จำนวน ๓๑๘ แห่ง จำแนกตามรายการยาสมุนไพรเดี่ยวฯ	๑๙๑
ตาราง ๔.๑๖	รายการยาตำรับนอกบัญชียาหลักฯ ที่ใช้ในสถานบริการภาครัฐ ในส่วนภูมิภาค จำนวน ๓๑๘ แห่ง จำแนกตามรายการยาตำรับฯ	๑๙๓
ตาราง ๔.๑๗	จำนวนผู้ป่วยที่มีการติดตามและเกิดอาการไม่พึงประสงค์ จากการใช้ยาสมุนไพร	๑๙๖

บทที่ ๕

ตาราง ๕.๑	ประเภทหมอพื้นบ้าน จำแนกตามพื้นที่ภาค/จังหวัด ของแผนงานพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสุขภาพเพื่อการพึ่งตนเอง ของชุมชน ในปี ๒๕๕๐-๒๕๕๑	๒๘๙
ตาราง ๕.๒	แสดงผลการสำรวจสมุนไพรรักษาโรคและ ประโยชน์ใช้สอยของชุมชน	๓๐๓

บทที่ ๘

ตาราง ๘.๑	การจำแนกจำนวน ประเภทและสัดส่วน ของงานวิจัยภูมิปัญญาพื้นบ้านด้านสุขภาพ	๓๘๓
ตาราง ๘.๒	งานวิจัยแพทย์แผนไทยจากงานประจำ ของแผนงานพัฒนาเครือข่ายวิจัย สวรส.	๔๐๐
ตาราง ๘.๓	ภาพรวมงบประมาณที่หน่วยงานได้รับจัดสรร ปีงบประมาณ ๒๕๔๓-๒๕๕๓	๔๐๕
ตาราง ๘.๔	จำนวนงานวิจัยฉบับเต็มและบทคัดย่อ ในวารสารกรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก ปี ๒๕๔๓-๒๕๕๒	๔๐๗

สารบัญญภาพ

บทที่ ๓		หน้า
ภาพ ๓.๑	จำนวนนักศึกษาที่รับและจบการศึกษาหลักสูตร การแพทย์แผนไทยและการแพทย์แผนไทยประยุกต์ ระหว่างปี ๒๕๔๑-๒๕๕๐	๑๐๕
ภาพ ๓.๒	จำนวนผู้ประกอบการโรคศิลปะที่ได้ขึ้นทะเบียนไว้ ปี พ.ศ. ๒๕๔๘-๒๕๕๑	๑๐๗
ภาพ ๓.๓	จำนวนผู้ปฏิบัติงานด้านการแพทย์แผนไทย ปี ๒๕๔๗-๒๕๕๐ รายงานภาค	๑๑๓
ภาพ ๓.๔	เปรียบเทียบจำนวนและร้อยละของสถานบริการการแพทย์แผนไทย ที่ผ่านการประเมินมาตรฐานงานบริการการแพทย์แผนไทย ปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๕๒	๑๑๖
ภาพ ๓.๕	จำนวนและร้อยละสถานบริการสาธารณสุขภาครัฐ (๒,๕๒๑ แห่ง) ปี ๒๕๕๐ จำแนกตามประเภทการให้บริการ	๑๑๘
ภาพ ๓.๖	จำนวนและร้อยละของผู้ให้บริการการแพทย์แผนไทย ในสถานบริการสาธารณสุขของรัฐ ปี ๒๕๕๐ จำแนกตามประเภทวิชาชีพ	๑๑๙
ภาพ ๓.๗	เปรียบเทียบร้อยละของจำนวนผู้ป่วยที่มาใช้บริการ รักษาพยาบาลและฟื้นฟูสุขภาพด้วยการแพทย์แผนไทยและ/หรือ การแพทย์ทางเลือก กับ จำนวนผู้ป่วยที่มาใช้บริการรักษาและฟื้นฟู สุขภาพทั้งหมดในสถานบริการสาธารณสุขในสังกัดสาธารณสุข ปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๕๒ รายงานภาค	๑๒๕
ภาพ ๓.๘	จำนวนและร้อยละผู้รับบริการการแพทย์แผนไทยในสถานบริการ สาธารณสุขภาครัฐ ปี ๒๕๕๐ จำแนกตามประเภทบริการ	๑๒๗
ภาพ ๓.๙	เปรียบเทียบร้อยละของมูลค่าการใช้ยาจากสมุนไพร กับ มูลค่าการใช้ยาทั้งหมด ในสถานบริการสาธารณสุข สังกัดกระทรวงสาธารณสุข ปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๕๒ รายงานภาค	๑๓๒
ภาพ ๓.๑๐	เปรียบเทียบจำนวนเงินการจัดสรรงบประมาณที่ สปสช. สนับสนุนเพื่อ ชดเชยหน่วยบริการการแพทย์แผนไทย ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๕๒ รายงานเขต	๑๔๖

บทที่ ๔

ภาพ ๔.๑	มูลค่าการใช้ยาจากสมุนไพรจำแนกตามจังหวัดที่มีการใช้สูง โดยพิจารณาจากมูลค่าการใช้ยาจากสมุนไพรมากที่สุดอย่างเดียว	๑๘๔
ภาพ ๔.๒	มูลค่าการใช้ยาแผนไทยและยาจากสมุนไพรใน/นอกระบบหลักแห่งชาติ ของสถานีอนามัย ๑,๖๕๑ แห่ง	๑๘๕
ภาพ ๔.๓	มูลค่าการใช้ยาแผนไทยและยาจากสมุนไพรใน/นอกระบบหลักแห่งชาติ ของสถานีอนามัย ๑,๖๕๑ แห่ง จำแนกรายภาค	๑๘๖
ภาพ ๔.๔	มูลค่าการใช้ยาแผนไทยและยาจากสมุนไพร จำแนกตามจังหวัดที่มีการใช้มาก	๑๘๗

บทที่ ๕

ภาพ ๕.๑	ระบบการดูแลสุขภาพของคนอีสานและปัจจัยที่เกี่ยวข้อง	๒๔๔
ภาพ ๕.๒	แนวคิดที่ใช้ในการจัดทำตำรายาพื้นเมืองอีสาน	๒๔๕
ภาพ ๕.๓	แผนภูมิการจัดทำตำรายาที่มีการบันทึกบนใบลาน	๒๔๘
ภาพ ๕.๔	ความสัมพันธ์ของภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้าน กับการพัฒนาการใช้ประโยชน์	๒๖๒
ภาพ ๕.๕	โครงสร้างระบบการดูแลสุขภาพชุมชนอีสาน	๒๙๗